

Mirosława Kozłowska-Burdziak

Uniwersytet w Białymstoku

**KONIUNKTURA GOSPODARCZA A TENDENCJE
W POLSKIM HANDLU ZAGRANICZNYM PRODUKTAMI
ROLNO-SPOŻYWCZYMI**

*THE BUSINESS CYCLE AND POLAND'S INTERNATIONAL
AGRICULTURAL AND FOOD PRODUCT TRADE*

Słowa kluczowe: koniunktura gospodarcza, kryzys finansowy, handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi

Key words: business cycle, financial crisis, international agricultural and food product trade

Abstrakt. Przedstawiono podstawowe dane dotyczące sytuacji gospodarczej Polski w latach 2007-2009 w związku z kryzysem na światowych rynkach finansowych. Pokazano tendencje w polskim handlu produktami rolno-spożywczymi w okresie, gdy oznaki kryzysu finansowego pojawiły się w gospodarce polskiej. Na podstawie analizy danych wykazano, że spadek obrotów handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi był niższy niż w handlu zagranicznym ogółem.

Wstęp

Handel zagraniczny jest rezultatem określonego podziału pracy, jaki realizuje się między danym krajem a zagranicą. Umożliwia on lepsze, bardziej racjonalne wykorzystanie czynników produkcji w każdym kraju uczestniczącym w wymianie zagranicznej, a także zakup dóbr inwestycyjnych, których dany kraj nie byłby w stanie wytworzyć. Tym samym wpływa na wzrost stopy inwestycji w dochodzie narodowym, przez co przyspiesza rozwój gospodarczy kraju. Z punktu widzenia mikroekonomicznego handel zagraniczny poszerza rynki zbytu i umożliwia wzrost sprzedaży, a w konsekwencji także skali produkcji, która prowadzi do minimalizacji jednostkowych kosztów produkcji.

W odniesieniu do handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi należy podkreślić jeszcze jedną niezmiernie ważną jego funkcję. Wymiana zagraniczna produktami rolno-spożywczymi w istotnym stopniu wpływa na poziom bezpieczeństwa żywnościowego kraju.

Handel zagraniczny pełni w gospodarce każdego kraju szczególną rolę. Znajomość czynników, które go determinują pozwala na realizację wymiany handlowej w sposób przynoszący zarówno mikro- jak i makroekonomiczne korzyści. Na handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi wpływa wiele czynników. Spośród nich można wymienić m.in.:

- warunki naturalne (ilość i jakość gleb, klimat),
- różnice w poziomie uprzemysłowienia, szczególnie przetwórstwa rolno-spożywczego (wyższa opłacalność produkcji i wyższa stopa zwrotu),
- spełnienie przez zakłady przetwórcze wymogów unijnych, określonych dla produkcji żywności,
- różnice w poziomie techniki i technologii (zaplecze naukowo badawcze i dostateczne środki finansowe),
- bliskość geograficzna partnerów handlowych,
- uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych,
- zaszłości historyczne.

Także koniunktura gospodarcza rozumiana jako wszelkie zmiany aktywności gospodarczej przejawiające się w zmianach podstawowych wskaźników ekonomicznych (PKB, inflacja, poziom bezrobocia, wartość produkcji globalnej i towarowej rolnictwa, poziom nakładów inwestycyjnych), w istotnym stopniu wpływa na tendencje w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi.

Celem artykułu była próba odniesienia zmian w ogólnej koniunkturze gospodarczej kraju, jak również w koniunkturze rolnictwa i sytuacji przemysłu rolno-spożywczego w latach 2007-2010 do tendencji w polskim handlu zagranicznym produktami rolnymi. Zastosowana metoda analizy porównawczej bazuje na danych Ministerstwa Gospodarki, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz danych IERiGZ-PIB i GUS.

Koniunktura gospodarcza a zmiany w obrotach polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi

Globalny kryzys finansowy, który wyraźnie uwidocznił się wraz z początkiem 2008 r., spowodował załamanie koniunktury gospodarczej na większości rynków światowych, zwłaszcza w Ameryce i w Europie. Według danych Międzynarodowego Funduszu walutowego, globalny PKB w 2009 r. zmniejszył się o 0,6%, przy jego wzroście o 3% w 2008 r. [Obroty towarowe...2010]. Spadek PKB w UE wyniósł w 2009 r. 4,1%, w tym w Niemczech – kluczowym partnerze Polski w handlu zagranicznym – zmniejszył się o 4,9%. Znacznie większe spadki PKB dotyczyły rynków WNP. W 2009 r. PKB zmniejszył się w nich w stosunku do poprzedniego roku średnio o 6,6%, przy czym np. w Rosji spadł o 7,9%, a na Ukrainie o 15,1%.

Tabela 1. Wybrane wskaźniki sytuacji gospodarczej w latach 2007-2010
Table 1. The selected economic indicators between 2007 and 2010

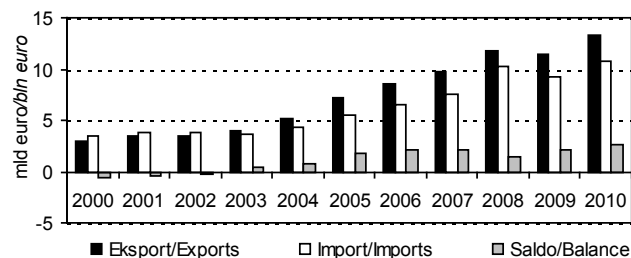
Wyszczególnienie/Details	Wskaźniki gospodarcze/ Economic indicators [%]			
	2007	2008	2009	2010
Tempo wzrostu PKB/GDP growth rate	106,8	105,1	101,7	103,8
Import (ceny stałe)/Imports (fixed prices)	115,1	108,5	85,7	111,1
Eksport (ceny stałe)/Exports (fixed prices)	109,4	106,8	92,0	110,4
Stopa bezrobocia/Unemployment rate	11,2	9,5	12,1	12,3
Tempo wzrostu średniego realnego wynagrodzenia/ Average salary real growth rate	105,5	105,9	102,0	101,5
Średnioroczna inflacja/Annual average inflation	102,5	104,2	103,5	102,6
Deficyt budżetu państwa (w relacji do PKB)/ National budget deficit (in relation to GDP)	1,4	1,9	1,8	3,2
Dług Skarbu Państwa (w relacji do PKB)/ National debt (in relation to GDP)	44,6	44,7	47,0	69,7

Zródło/Source: Sytuacja społeczno-gospodarcza... 2011

dzynarodowej Polski miały dwa czynniki: załamanie popytu w otoczeniu międzynarodowym, co miało wpływ na ograniczenia w imporcie polskich produktów oraz deprecjacja złotego stymulująca eksport, ale równocześnie ograniczająca import produktów [Obroty towarowe...2010].

W niektórych krajach (Wielka Brytania, Włochy, Węgry), istotnych z punktu widzenia polskiego eksportu, spadek popytu krajowego był wyższy niż średnio w UE, w której w pierwszej połowie 2009 r. wyniósł on 5% [Kryzys finansowy...2010]. W konsekwencji sprzedaż polskich towarów za granicę wyraźnie się zmniejszyła.

Sytuacja w handlu produktami rolno-spożywczymi przedstawia się korzystniej niż w ogólnym handlu zagranicznym Polski. Od 2003 r. saldo handlu zagranicznego produktami rolnymi jest dodatnie (rys. 1), a także reakcja importu i eksportu na napięcia kryzysowe w latach 2008-2009 jest mniejsza niż w handlu zagranicznym ogółem. Wpływ na to miała niewątpliwie korzystna koniunktura w rolnictwie w

Rysunek 1. Obroty handlu zagranicznego produktami rolnymi w latach 2000-2010

Figure 1. International trade in agricultural products during the period 2000-2010

Zródło/Source: Hałasiewicz 2011

Pod tym względem sytuacja gospodarcza Polski przedstawiała się korzystnie. Wprawdzie tempo wzrostu PKB uległo wyhamowaniu, ale w 2009 r. w stosunku do poprzedniego wzrosło o 1,7% (tab. 1).

Znacznie wyraźniej sytuacja na światowych rynkach finansowych odbiła się na wynikach polskiego handlu zagranicznego. Już w 2008 r. widoczna jest niższa dynamika wzrostu zarówno eksportu, jak i importu, a w 2009 r. nastąpił spadek obrotów w handlu zagranicznym Polski. Jak podaje Ministerstwo Gospodarki najbardziej wymierny i bezpośredni wpływ na uwarunkowania w wymianie między-

2009 r. Wprawdzie rolnicza produkcja globalna w 2009 r. była niższa o 4,1% niż w 2008 r. (w 2009 r. wynosiła 79 706,6 mln zł), to końcowa produkcja rolnicza kształtowała się na poziomie zbliżonym do 2008 r. (63 526,0 mln zł), a rolnicza produkcja towarowa była zaledwie o 0,2% niższa niż przed rokiem [Produkcja i handel... 2009]. O korzystnej koniunkturze gospodarczej polskiego rolnictwa świadczy także fakt, że udział produkcji towarowej w rolniczej produkcji globalnej zwiększył się w 2009 r. w stosunku do roku poprzedniego o 2,8 p.p. (do 70,5%).

Wskutek światowego kryzysu gospodarczego, którego oznaki wyraźnie pojawiły się w II półroczu 2008 r., wyniki produkcyjne polskiego przemysłu spożywczego uległy pogorszeniu. Jeszcze w pierwszym półroczu 2008 r. tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego było wysokie (ok. 12%), w III kwartale 2008 r. pojawił się jej istotny spadek (tempo wzrostu wyniosło zaledwie 0,7% w cenach bieżących) [Chechelski, Judzińska 2011]. W związku z tym, że polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi jest zdominowany przez produkty przemysłu spożywczego¹ [Szczepaniak 2011], spowolnienie produkcji przemysłu spożywczego mogło być głównym powodem spadku wartości eksportu produktów żywnościowych (rys. 2).

W 2008 r. dynamika wartości eksportu (w mln euro) w stosunku do roku poprzedniego wyniosła 114,9%, importu 126,5%. Rok później zarówno eksport, jak i import uległy zmniejszeniu, ale jego skala nie była tak istotna jak w przypadku handlu zagranicznego ogółem. Eksport produktów rolnych zmniejszył się o 1,3%, a import o 9,7%. W 2010 r. zarówno eksport jak i import zwiększył się w stosunku do 2009 r. o ponad 15%.

Spowolnienie krajowej gospodarki wyraźnie uwidoczniło się w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi, szczególnie w drugiej połowie 2009 r. W I półroczu obroty handlu rolno-spożywczego wyniosły 10,1 mld euro i były o około 2% niższe niż w analogicznym okresie 2008 r. Zasadniczą tego przyczyną był spadek importu wywołany zmniejszeniem popytu krajowego. Wartość eksportu w pierwszej połowie 2009 r. uległa zwiększeniu o 3,2% w stosunku do pierwszej połowy 2008 r. i osiągnęła poziom 5,6 mld euro. Wskutek obniżenia się przywozu produktów rolno-spożywczych z 4,9 do 4,5 mln euro (spadek o 7,5% w porównaniu do analogicznego okresu 2008 r.) poprawie uległo saldo wymiany handlowej, osiągając poziom dwukrotnie wyższy niż przed rokiem (1 mld euro) [Chechelski, Judzińska 2011].

W drugiej połowie 2009 r. wartość eksportu rolno-spożywczego spadła o prawie 6% w stosunku do analogicznego okresu z 2008 r. (z 6,0 do 5,7 mld euro). Spadek importu w tym czasie wyniósł 11,8%. Wyższy spadek wartości przywozu produktów niż ich sprzedaż za granicę przyczynił się do dodatniego salda wymiany handlowej na poziomie wyższym o 25% niż w II połowie 2008 r.

Bardziej wrażliwe na światową koniunkturę gospodarczą okazały się produkty zwierzęce. Ich eksport zmniejszył się o 5,5% w całym 2009 r. w stosunku do 2008 r. Szczególnie dotyczyło to produktów mleczarskich (spadek o 24,3%) oraz mięsa i przetworów (spadek o 5,2%). Spadek wartości eksportu produktów roślinnych w II półroczu 2009 r. spowodowany był mniejszą sprzedażą roślin oleistych i ich przetworów, owoców, warzyw i ich przetworów oraz cukru.

Tabela 2. Dynamika eksportu rolno-spożywczego według podstawowych grup produktów w latach 2008-2009 (rok pop.=100%)

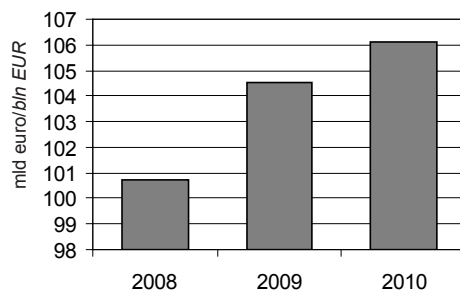
Table 2. Exports growth of agricultural and food products by main product categories in 2008 and 2009 (previous year = 100%)

Wyszczególnienie/ Specification	Dynamika eksportu/Exports growth [%]					
	2008			2009		
	I półrocze/ 1 st half	II półrocze/ 2 nd half	cały rok/ year total	I półrocze/ 1 st half	II półrocze/ 2 nd half	cały rok/ year total
Produkty zwierzęce/ Livestock products	119,7	109,5	114,3	93,0	96,0	94,5
Produkty roślinne/ Plant products	120,2	111,9	115,5	112,8	94,6	102,9
Pozostałe produkty rolno- spożywcze/ Other food and agricultural products	126,6	101,8	112,7	89,5	86,8	88,1
Ogółem/ Total	120,3	110,4	114,9	103,2	94,7	98,7

Źródło: opracowanie własna na podstawie Chechelski, Judzińska 2011

Source: own study based on Chechelski, Judzińska 2011

¹ Według szacunków IERiGŻ-PIB udział produktów przemysłu spożywczego w całkowitym eksporcie rolno-spożywczym wynosi 80-85%.

Rysunek 2. Dynamika produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w latach 2008-2010 (rok pop.=100%)

Figure 2. The growth of food pro-cessing sector production sales in 2008, 2009 and 2010 (previous year = 100%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Source: own study based on GUS data

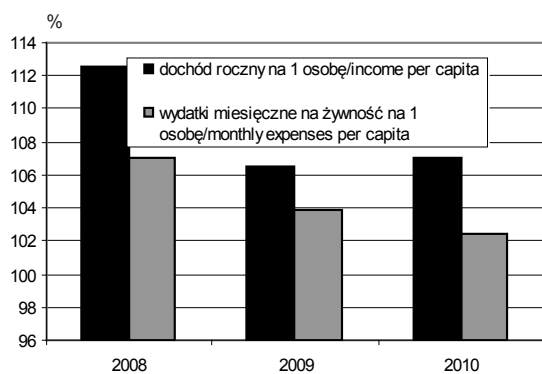
Tabela 3. Dynamika importu rolno-spożywczego według podstawowych grup produktów w latach 2008-2009 (rok pop.=100%)

Table 3. The growth of agricultural and food product imports by main product categories in 2008 and 2009 (previous year = 100%)

Wyszczególnienie/ Specification	Dynamika eksportu/Exports growth [%]					
	2008			2009		
	I półrocze/ 1 st half	II półrocze/ 2 nd half	cały rok/ year total	I półrocze/ 1 st half	II półrocze/ 2 nd half	cały rok/ year total
Produkty zwierzęce/ Livestock products	139,6	147,6	144,0	109,1	96,7	102,1
Produkty roślinne/Plant products	125,9	118,6	122,1	86,9	84,5	85,7
Pozostałe produkty rolno-spożywcze/Other food and agricultural products	113,8	109,4	111,6	91,5	87,6	89,5
Ogółem/Total	128,1	125,2	126,5	92,5	88,2	90,3

Źródło: jak w tab. 2

Source: see tab. 2

Rysunek 3. Dynamika przeciętnego miesięcznego dochodu na 1 osobę oraz dynamika przeciętnych miesięcznych wydatków na żywność na 1 osobę w latach 2008-2010 (według cen bieżących, rok pop.=100%)

Figure 3. The growth of average monthly per capita income and the average monthly per capita expenses in 2008, 2009 and 2010 (previous year = 100%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Source: own study based on GUS data

Poza wspomnianą wyżej stagnacją produkcji w przemyśle przetwórczym, który korzysta także z surowców importowanych, na zmniejszenie rozmiarów importu miała wpływ sytuacja dochodowa ludności w Polsce (rys. 3). W 2009 r. wystąpił wolniejszy wzrost zarówno miesięcznego dochodu na 1 osobę, jak i przeciętnego miesięcznego wydatku na żywność na 1 osobę. Dalsze spowolnienie wydatków na żywność w 2010 r. może świadczyć o tym, że popyt krajowy na żywność nie ulegnie w kolejnych latach istotnemu wzrostowi. Produkcja przemysłu spożywczego, także ta wytworzona na bazie importowanych surowców, może się stać przedmiotem eksportu zarówno na rynek europejski, jak i pozostałe. Warunkiem koniecznym jest jednak dalsza modernizacja potencjału wytwórczego przedsiębiorstw przetwórczych, tak by ich wyroby okazały się konkurencyjne na rynkach zagranicznych.

Import produktów rolno-spożywczych realizowany jest m.in. w celu wzbogacenia oferty krajowej dóbr żywnościowych, a także, by zapewnić przetwórstwu rolno-spożywczemu odpowiednią bazę surowcową. Zarówno w I jak i w II półroczu 2009 r. widoczny jest znaczący spadek importu dóbr rolno-spożywczych. W mniejszym stopniu dotyczy on produktów zwierzęcych (zmniejszenie przywozu występuje w II połowie 2009 r. o 4,3%). W całym 2009 r. spadek importu dotyczy tylko produktów mleczarskich oraz ryb i przetworów rybnych, co spowodowane było zmniejszaniem się w ostatnich latach spożycia ilościowego, m.in. tych produktów² [Sytuacja gospodarstw... 2010].

Istotny spadek przywozu produktów roślinnych miał miejsce już w pierwszej połowie 2009 r. i wyniósł on wtedy ponad 13%. W drugiej połowie roku pogłębił się do 15,5%. Dotyczył on większości produktów roślinnych, wyjątkiem był jedynie import cukru i jego przetworów (wzrost o 3%), kawy, herbaty i kakao (wzrost o 8%) oraz tytoniu (wzrost o 13%).

² W 2009 r. spożycie mleka zmniejszyło się o 3,6% w stosunku do 2008 r., a spożycie ryb o 2,1%.

Podsumowanie

Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi stanowi istotną część polskiego handlu zagranicznego ogółem. Udział eksportu rolno-spożywczego w eksporcie ogółem w 2010 r. stanowił około 11%, wysokość importu sięgała 8% [Szczepaniak 2011]. Biorąc pod uwagę dodatkowo saldo wymiany zagranicznej produktami rolno-spożywczymi po 2003 r. stwierdzić należy, iż stanowi ono istotny czynnik ograniczający deficyt w polskim bilansie handlowym.

Przedstawione dane wskazują na większą odporność handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi na niekorzystną sytuację na rynkach finansowych niż produktami nieżywnościowymi. W 2009 r. polski eksport artykułów spożywczych zmniejszył się zaledwie o 1,3% w stosunku do 2008 r., podczas gdy eksport ogółem obniżył się o 8%. Zasadniczą przyczyną stosunkowo niewielkiego spadku eksportu może być wysokie zainteresowanie odbiorców zagranicznych polską żywnością, a także specyfika żywności jako dobra i jej stosunkowo niska dochodowa elastyczność popytu. Wszystkie jednak przedsiębiorstwa odczuły – chociaż w różnym zakresie – zawirowania na światowych rynkach finansowych. Także przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego w Polsce odnotowały spowolnienie wzrostu produkcji, szczególnie w 2008 r., co przełożyło się na zmniejszenie wartości eksportu dóbr żywnościowych w 2009 r., a także zmniejszenie importu surowców roślinnych do przerobu w kraju.

W większym stopniu na niekorzystną koniunkturę gospodarczą zareagował popyt krajowy na produkty rolno-spożywcze. Wartość importu tych dóbr zmniejszyła się w 2009 r. o prawie 10% w porównaniu z rokiem poprzednim. Wpływ na spadek wartości importu niewątpliwie miała także następująca od sierpnia 2008 r. deprecjacja złotego, pogarszająca znacznie opłacalność przywozu dóbr.

Literatura

- Chechelski P., Judzińska A. 2011: Wpływ kryzysu na polski przemysł spożywczy. IERiGŻ-PIB, *Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy*, z. 552, Warszawa
- Hałasiewicz A. 2011: Rozwój obszarów wiejskich w kontekście zróżnicowań przestrzennych w Polsce i budowania spójności terytorialnej kraju. Ekspertyza Ministerstwa Rozwoju Regionalnego
- Kryzys finansowy a handel zagraniczny. 2010: Biuro Analiz Sejmowych, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Obroty towarowe z Zagranicą w fazie wychodzenia z kryzysu. 2010: Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i prognoz, Warszawa.
- Produkcja i handel zagraniczny produktami rolnymi w 2009 roku. 2010: GUS, Warszawa, [www.stat.gov.pl].
- Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski w 2010 roku. 2011: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Sytuacja gospodarstw domowych w 2009 roku w świetle wyników badań budżetów domowych. 2010: GUS, Warszawa.
- Szczepaniak I. 2011: Wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi. [W:] Monitoring i ocena konkurencyjności polskich producentów żywności. IERiGŻ-PIB, 25, Warszawa.

Summary

The article presents the basic data on the economic condition of Poland in 2007-2009 in relation to the crisis in global financial markets. It points to the tendencies in Poland's trade in agricultural and food products at a time when the Polish economy started manifesting first signs of a financial crisis. Analysis of the data indicates that the decline in food and agricultural products trade was lower than the decline in trade as a whole.

Adres do korespondencji:

dr hab. Mirosława Kozłowska-Burdziak
 Uniwersytet w Białymstoku
 Wydział Ekonomii i Zarządzania
 ul. Warszawska 63
 15-062 Białystok
 e-mail: m.kozlowska@uwb.edu.pl